

Vaikuttaako päätöksentekoosi kognitiivinen vinouma?

Käyttäytymisen taloustieteen tutkimuksissa on tunnistettu erilaisia tilanteita ja ilmiöitä, joissa kuluttajan päätöksentekoa ja talouden hallintaa harhauttaa kognitiivinen vinouma. Kognitiivisen vinouman käsitteellä viitataan ihmisillä esiintyvään taipumukseen hahmottaa ja painottaa havaintojaan, tulkintojaan ja informaatiota sellaisella tavalla, että se voi johtaa irrationaaliseen toimintaan. Kyse on rajoitetusta rationaalisuudesta, sillä päätöksemme ovat kuitenkin niin hyviä kuin vain kykenemme tekemään.

Tässä harjoituksessa oppilaat tutustuvat erilaisiin kuluttajan päätöksiin vaikuttaviin tilanteisiin ja harjoittelevat tunnistamaan niitä. Harjoitus on suunniteltu 9. luokkalaisten yhteiskuntaopin opetukseen, mutta harjoitusta voi hyvin soveltaa muissakin oppiaineissa eri ikäisille. Harjoitus tukee peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden seuraavia yhteiskuntaopin tavoitteita:

T4 ohjata oppilasta syventämään ja pitämään ajan tasalla yhteiskuntaa, talouden toimintaa ja yksityistä taloudenpitoa koskevia tietojaan ja taitojaan sekä arvioimaan kriittisesti median roolia ja merkitystä

T8 ohjata oppilasta talouden perusteiden ymmärtämiseen, oman talouden hallintaan ja vastuulliseen kuluttamiseen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti

Harjoituksessa hyödynnetään learning cafe -menetelmää. Menetelmä keskittyy käsittelemään tiettyjä teemoja ja kysymysten ratkaisua ryhmissä. Varaa ryhmätyöskentelyä varten kyniä ja post -it lappuja.

1. Tunnistetaan kognitiivisia vinoumia

Jaa oppilaat kuuteen ryhmään. Jaa ryhmille ensiksi tutustuttavaksi kortti, jossa on yhden kognitiivisen vinouman kuvaus. Pyydä sitten oppilaita nousemaan ylös ja jaa pöytäryhmiin monisteet, joissa on lyhyet kertomukset tilanteista, joihin kognitiivinen vinouma on vaikuttanut. Oppilaiden tehtävä on tunnistaa kertomuksista oman ryhmänsä kortissa lukeva vinouma. Oppilaat liikkuvat vapaasti tilassa ja neuvottelevat ryhmänsä kanssa, mikä kertomus kuvaa heidän korttinsa vinoumaa. Kun kortin vinoumaa kuvaava kertomus on löytynyt, jäävät oppilaat istumaan näihin pöytäryhmiin.

2. Oppimiskahvilat kognitiivisista vinoumista

Oppilaat valitsevat ryhmästään puheenjohtajan/kirjurin, joka jää ensimmäiseksi pöytäryhmään muiden lähtiessä kiertämään seuraavaan pöytäryhmään. Puheenjohtaja/kirjuri vaihtuu joka kerta, jotta kaikki pääsevät kiertämään kaikki ryhmät. Puheenjohtaja esittelee saapuvalla ryhmälle ensin, mistä kognitiivisesta vinoumasta on kyse lukien sen kuvauksen ja esittelee lyhyesti, miten vinouma ilmenee kertomuksessa. Tämän jälkeen puheenjohtaja antaa ryhmälle keskusteltavaksi seuraavat kysymykset:

1. Oletko tunnistanut vastaavan vinouman ilmenevän omassa arjessasi? Jos olet, miten?
2. Millä muilla tavoin vinouma voi ilmetä päätöksenteossa? Keksikää yhdessä esimerkki/esimerkkejä. Kirjatkaa esimerkit ylös ja jättäkää ne pöytäryhmään seuraaville jatkopohdintoja varten.
3. Miten tarinan henkilö olisi voinut toimia toisin? Kirjoittakaa ehdotukset ylös ja jättäkää seuraaville jatkopohdintoja varten.

Kun kaikki pöytäryhmät on kierretty, oppilaat palaavat omaan pöytänsä. Lopuksi ryhmät esittelevät oppimiskahviloiden havainnot ja johtopäätökset, joita opettaja kommentoi kokoavasti lopuksi. Tärkeää on tuoda ilmi keskustelussa, että kognitiiviset vinoumat eivät välttämättä ole toisistaan irrallisia, vaan voivat ilmetä samanaikaisesti joissakin tilanteissa.

Kotitehtävä

Oppilasryhmille jaetaan uusi kortti, jossa on kognitiivinen vinouma. Oppilaat kirjaavat kortin sisällön muistiin tai ottavat siitä kuvan. Kotitehtäväksi jää kirjoittaa itse kertomus arjen tilanteesta, jossa kognitiivinen vinouma ilmenee. Kertomukset palautetaan opettajalle. Vaihtoehtoisesti, seuraavalla oppitunnilla palataan samoihin ryhmiin, joissa oppilaat esittelevät kertomuksensa muille ryhmässä ja keskustelevat niistä tehtävän 2. kysymyksiä apuna käyttäen.

Kertomukset tilanteista numeroituna:

- 1 Vahvistusharha & Lauman vaikutus
- 2 Ankkurointivinouma
- 3 Sokean pisteen vinouma & Vahvistusharha
- 4 Valokeilailmiö
- 5 Tappioiden välttely
- 6 Laiminlyöntiharha
- 7 Sädekehävaikutus
- 8 Omistamisvaikutus
- 9 Optimismiharha
- 10 Oletusvalintavinouma
- 11 Nykyisyys harha
- 12 Ikea-ilmiö
- 13 Saatavuusvinouma & Status quo -vinouma
- 14 Nyrkkisäännöt
- 15 Ylivertaisuusvinouma
- 16 Heittoputki -vinouma

